

A Filharmóniai Társaság 170 éve

Gombos
László

Mi mással ünnepelheti egy zenekar a jubileumát, mint hangversenyekkel? Ezeket kiegészítik az emlékezés különféle formái, amelyek nem pótolják a koncertsorozatokat és a fényes külföldi turnékat, de a közös múlt felidézése és megismerése által megerősítik az együttes hitét önmagában, és jelentőséggel ruházzák fel a jelent, hogy az egykori sikerek nyomán biztatást adjanak a jövő számára. A Budapesti Filharmóniai Társaságnak pedig van mire emlékeznie.

170 évvel ezelőtt az első, 1853–54-es évad lelkes muzikusai még nyilván csak a jelenre koncentráltak, és jó ideig másodlagos jelentőséget tulajdonítottak a tevékenységükről szóló dokumentumok összegyűjtésének és megőrzésének. Majd ahogy az újabb és újabb partitúrák és zenekari szólamok mellett egyre sokasodtak a különféle iratok, levelek, koncertműsorok, kritikák, fényképek és tárgyi emlékek, mindig akadtak néhányan, akik rendben tartották az értékes anyagot, hogy az fennmaradjon a következő nemzedékek számára.

Szemléletváltás: felértékelődtek a régi emlékek?

A közelmúlt nehézségei szemléletváltást követeltek meg a zenekartól: differenciálódott a tevékenysége, nyitott a kamarazene felé, a muzikusok kiváló ötletek és érdekes események tucatjaival animálták a közönséget és önmagukat. Mindebben meghatározó szerep jutott az együttes elnökének, Tóth Lászlónak.¹ Ezzel együtt a társaság más szemmel kezdett tekinteni az említett gyűjteményre is. 2022-ben az irattári dokumentumokat a BTK Zenetudományi Intézet 20–21. Századi Magyar Zenei Archívumának kezelésébe adta letétként, hogy ott szakszerűen feldolgozzák, megfelelő körülmények között tárolják, és a kutatási eredményeket megosszák az érdeklődő szakemberekkel és zenekedvelőkkel.

E többéves folyamat egyik jelentős állomásaként nyílt meg 2023. november 16-án a Zenetudományi Intézet Zenetörténeti Múzeumában a *Pillanatképek egy zenekar történetéből* című kiállítás a BFTZ és az intézet rendezésében, rövidesen pedig megjelent a tárlat

gyönyörűen kivitelezett, impozáns katalógusa is. A továbbiakban ez utóbbit lapozgatva és kommentálva tekintjük át a zenekar történetét, és emlékezünk meg a 170. jubileumról.²

A kiállítás kurátora és a katalógus összeállítója Laskai Anna zenetörténész, aki példaértékű munkát véggez a Zenetudományi Intézet említett archívumában, és tevékenységei között az elmúlt években kiemelt helyet kapott a Filharmóniai Társaság története. Aki a jövőben elmélyültebben szeretne foglalkozni a zenekar múltjával (legyen szó tanulmány vagy szakdolgozat írásáról, netán egy koncert konferálására történő felkészülésről), először az ő írásait érdemes fellepöznia, ahol az újabb eredmények mellett eligazítást talál a téma korábbi irodalmáról is. Laskai Anna többek között tanulmányt közölt a BFTZ gyűjteményéről, Kusz Veronikával közösen közreadta Schubert f-moll fantáziájának Dohnányi-féle hangszerelését, kisebb könyvet írt a Filharmonikusok egykori csellistájának, Csuka Bélának a zenekar archívumában végzett tevékenységéről, és közölte a társaság tagjainak 1919 és 1944 közötti listáját.³

2 Laskai Anna: *Pillanatképek egy zenekar történetéből / Snapshots from the History of an Orchestra. Kiállítás a Budapesti Filharmóniai Társaság fennállásának 170. évfordulója alkalmából / An Exhibition to Celebrate the 170th Anniversary of the Budapest Philharmonic Society*. Fordította Kusz Viktória. Budapest: HUN-REN Bölcsészettudományi Kutatóközpont Zenetudományi Intézet, Zenetörténeti Múzeum (2023), 196 p.

3 169 év emlékei. A Filharmóniai Társaság Zenekarának gyűjteménye a 20–21. Századi Magyar Zenei Archívumban. *Magyar Zene* 60/2 (2022), 146–161; Franz Schubert – Dohnányi Ernő: *F-moll fantázia zenekarra* (Budapesti Filharmóniai Társaság – HUN-REN BTK Zenetudományi Intézet, 2023); *Egy előadóművész-gondolkodó portréja. Csuka Béla (1893–1957) gordonkaművész zenetudományi munkássága* (HUN-REN BTK Zenetudományi Intézet, 2023); *A Filharmóniai Társaság Zenekarának és az intézmény választmányának tagjai Dohnányi Ernő elnökségének működése időszakában (1919–1944)* (BTK ZTI 20–21. Századi Magyar Zenei Archívum, 2022), https://zti.hu/files/mza/publikaciok/Laskai_Zenekari_tagok03.pdf.

1 Lásd Réfi Zsuzsanna interjúját Tóth Lászlóval a *Zenekar* előző számában: Örömmzenélés – 170 esztendeje. A Budapesti Filharmóniai Társaság új utakon viszi tovább a hagyományt. XXXI/1, 11–13.

A BFTZ egykori krónikásai

Erkel Ferenc,
a Filharmonikusok
első elnökmagya

Laskai Anna természetesen számos krónikás-előd munkájára épített. Egyrészt azokéra, akik az évek során összegyűjtötték és rendezték a dokumentumokat, másrészt azokéra, akik könyvekben és tanulmányokban jelentették meg a zenekar tevékenységével kapcsolatos ismereteket. A legjelentősebb összefoglalásokra és azok publikálására az évfordulók adtak alkalmat: Mészáros

Imre és Isov Kálmán 1903-ban, az 50. jubileum alkalmával adta ki a zenekarról szóló első átfogó kötetet *A Filharmóniai Társaság múltja és jelene 1853–1903* címmel, ezt követte Csuka Bélától 1943-ban a *Kilenc évtized a magyar zeneművészet szolgálatában – A Filharmóniai Társaság Emlékkönyve 90 éves jubileuma alkalmából*. Breuer János szerkesztésében 1978-ban jelent meg *A Budapesti Filharmóniai Társaság Zenekarának 125 esztendeje*, míg Bónis Ferenc a következő kerek évfordulóra írt könyvet az előbbire rimelő elnevezéssel: *A Budapesti Filharmóniai Társaság százötven esztendeje 1853–2003* (ez 2 év késéssel, 2005-ben látott napvilágot).

Pillanatképek...

A zenekar új krónikásának kiállítása és katalógusa találó címet kapott: valóban 170 év „pillanatképeit” láthatjuk a Zenetörténeti Múzeum első termében és a közel kétszáz oldalas kötetben. Nem az együttes eposzát kívánják megteremteni egy nagy, összefüggő történet elbeszélésével, nem értékelnek, nem szembe-sítenek véleményeket és nézőpontokat. Csupán önmagukért beszélnek, látszanak és láttatnak. A jól kiválasztott dokumentumok az egykor folyamatában megélt századok egy-egy momentumát ragadják ki és állítják reflektorfénybe. Ezek vagy azért különlegesek, mert világhírű mesterekhez és kivételes teljesítményekhez kapcsolódnak, vagy azért, mert a mindennapi élet eseményein keresztül a nevezetes produkciók hátterét elevenítik fel. Egy muzsikusk számára felvillanyozóan hat, ha olyan nagyságok dedikált portréját, kézírását vagy együttműködésének egyéb bizonyítékát (emléktárgy, koncertműsor, újságcikk) pillantja meg, mint Bartók

Béla, Johannes Brahms, Dohnányi Ernő, Gustav Mahler, Nikisch Artúr, Maurice Ravel, Richter János, Richard Strauss vagy Wilhelm Furtwängler. Az ő nevük aranyfedezetként szolgál a Filharmonikusok egész működését illetően: nem lehet akármilyen zenekar, amely ilyen „patrónusokat” tud felvonultatni.

De nem csak az ünnepnapok fontosak egy együttes életében. A lehetőségeket kihasználva Laskai Anna jó érzékkel mutatja be a zenekar tevékenységének szinte valamennyi spektrumát. Láthatjuk a zenekar tagjainak egykori listáját és fényképeit, a fafúvósok nádfúvókáit, ritka hangszerjegyzéket az 1888/1889-es évből, műsortervezetet Dohnányi kézírásos megjegyzéseivel, munkahelyi üzemi baleseti naplót 1986–1987-ből vagy hangversenybérletet 1939–1940-ból. Általuk megélevenednek a művészek mindennapjai, és valódi emberek valódi életébe élhetjük bele magunkat. Beleolvashatunk az együttes néhány próbanaplójába is, és rádöbbenhetünk arra, amit persze mindig is tudtunk, de többnyire megfeledkezünk róla: a produkciók mögött hosszas felkészülés és kemény munka húzódik meg. Amikor 1902 decemberének közepén az emberek a karácsonyra készülődtek, 16-án és 17-én délelőtt Kerner István Beethoven *Coriolan-nyitányát* és VI. szimfóniáját próbálta a zenekarral, az ünnepek után, január 3-án és 4-én pedig – amint a próbanapló kö-

A Filharmóniai Társaság Kerner Istvánnal, 1903

vetkező bejegyzése mutatja – a huszonöt éves Dohnányi Ernő állt a pulpitusra, hogy saját d-moll szimfóniáját tanítsa be (vagy ekkor még ő tanuljon a gyakorlott muzsikustól).

Látvány és zenekar

Régóta tudjuk, hogy az emberhez sokkal több információ jut el a szem, mint a fül közvetítésével. A zenében ez nyilván másképp van, de a látvány egyáltalán nem elhanyagolható tényező a kottakép vagy még inkább a hangversenyek esetében. A Filharmóniai Társaság Zenekarának életéből is számtalan példát idézhetnénk arra a jelenségre, amit néhány

hónapja egy budapesti koncerten, majd az esemény televíziós közvetítése alkalmával tapasztaltam. Már a helyszínen sem tudtam szabadulni attól a gondlattól, amit a kamera közelre hozott képei még inkább megerősítettek: milyen szépek ezek a muzsikuskok játék közben, kivétel nélkül! A feladat teljesítése, a közös koncentráció nem ad lehetőséget holmi szentimentális bohóckodásra, felesleges mozdulatokra és átszellemültséget mímelő arckifejezésekre (a karmesternek is csak akkor, ha a művészek nélküle is jól eljártsszák a darabot). Ők valódi énjüket mutatják meg ország-világ előtt, talán igazabbat, mint a mindennapi életben. Mindehhez további réteget ad a terem látványa, a fények játéka, az ünnepi ruházat és a hangszerek csillogása. Csak ajánlani tudom együtteseinknek, hogy amennyire csak tehetik, vegyék igénybe a fényhatások, a kivetítés és a televíziós közvetítés lehetőségeit, hogy különleges teljesítményük még jobban, a szem gyönyörűsége által is utat találjon a közönséghez.

Ezzel egyenértékű ábrázolásra törekedtek a kiállítás és a katalógus alkotói is, ha másfajta eszközökkel is. A Zenetörténeti Múzeum termében az elmúlt másfél évtizedben nem láttam látványosabban kivitelezett, a rendelkezésre álló helyet jobban kihasználó tárlatot. A háttérvilágítást minimálisra véve a célirányosan beállított lámpák izgalmas hangulatot teremtenek, differenciáltan emelik ki a műtárgyak egy részét, hogy sokaságuk ne a zsúfoltság, hanem a gazdagság érzetét keltse (mivel így nem lehet jó teremfotókat készíteni, szavaim igazát csak a helyszínen ellenőrizhetik). A muzsikuspórtrek és csoportképek mellett különféle méretű és formájú tárgyak és dokumentumok uralják a vitrineket és a falakat, éppen a helyhez illő mennyiségű, kétnyelvű magyarázat és ismertetőszöveg kíséretében. Az arányos elrendezésben és a technikai megvalósításban Laskai Anna munkatársa volt Sziklai Sára Bíbor és Németh Kira Gabriella, a múzeum részéről Borz Zsófia és Gömöri-Csonka Szilvia. A katalógus elsőrangú kivitelezéséről Kovács Éva és csapata gondoskodott a BTK Történettudományi Intézetből, a nyomást a Prime Rate Kft. végezte. Az angol fordítást Kusz Viktória készítette, a különösen igényes és számos jó megoldást felvonultató grafikai tervezést Demeter Gittának köszönhetjük. Pompás ötlet volt a képek és szövegek mellett a látvány egy harmadik rétegnek hozzáadása: az elhomályosított háttérképek olyan benyomás keltenek, mintha a társaság művészeinek szelleme tekintene ránk egy másik dimenzióból.

Tárlat két dimenzióban?

A zenekar 170 évét bemutató kiállítás élményét és tartalmát lehetetlen egy kétdimenziós könyvben

elbeszélni, Laskai Anna mégis erre tett kísérletet. Nem csupán arról van szó, hogy a tablókön olvasható szövegekkel együtt a teljes képanyagot is közreadta, ami ritkaság a katalógusok esetében, hanem megpróbálta visszaadni az egész térbeli és logikai struktúráját. Ennek természetesen megvoltak az előnyei és hátrányai: az olvasó a kiállítás képzeletbeli rekonstrukciója során izgalmas élményekkel gazdagodhat, a fizikai térben természetes ismétlések és kettősségek ugyanakkor idegenek a könyvek megszokott szerkezetétől. Az egyes fejezetek összefoglaló szövegei gyakran ugyanazokat az információkat tartalmazzák, mint a hozzájuk tartozó fotók képaláírásai, majd a katalógus végén a teljes tárgylista leírásai szó szerint idézik vissza az előbbi képaláírásokat. Ráadásul a kötet elején található idővonal is megelőlegezi mindezek egy részét, így előfordulhat, hogy ugyanazzal az adattal vagy gondolattal háromszor vagy négyszer is találkozunk a kiadványban. Ez persze csak akkor okozna problémát, ha valaki egy regényhez hasonlóan, lineárisan szeretné végigolvasni a katalógust. Utóbbi azonban nem erre készült: az idővonal, a fejezetek összefoglalásai, a képaláírások és a tárgylista önmagukban kerek egészet alkotnak, eltérő a funkciójuk, és külön-külön olvashatóak vagy böngészhetőek. A „tökéletes” megoldást egyszer majd a CD-romok, e-bookok és online-kiadványok unokái, a háromdimenziós térbeli könyvek fogják jelenteni, ahol minden képnek vagy szövegnek elég egyszer szerepelnie, a linkek segítségével pedig bárholnan bárhová eljuthat az olvasó.

A „történet” áttekintése

A kiállítás és a katalógus nyolc fejezetben foglalja össze a zenekar történetét 1853-tól 2023-ig. Ezekről ad áttekintést az említett *Idővonal* száznál is több, képekkel illusztrált esemény kiemelésével. A kötet korlátozott dimenziói között nem volt egyszerű a grafikai elrendezés, azt azonban meg kell jegyeznünk, hogy az évszámokhoz tartozó segédvonalak erőteljesebb kiemelésével könnyebb lenne az időrend követése. Praktikus, bár a nyomtatott formában nem követhető megoldást kínál erre a BFTZ honlapja a korlátlan függőleges görgetés és a YouTube-linkek lehetőségével: akik egy időre le tudnak mondani a papír illatáról és a sajátkezü lapozás élményéről, azok feltétlenül keressék fel az idővonal internetes változatát is (<https://bftz.hu/archiv>). Apróság a megfogalmazás terén: az elbeszélésben nem hibás, de nem is előnyös az egykor divatos jelen idő használata, ráadásul logikai kavardást okoz, ha a már lejárott események jelen időben, az ennél későbbiek viszont múlt időben szerepelnek (pl. „1871 és 1875 között [helyesen: 1871-ben] a győri születésű Richter János veszi át az együttes irányítását, aki [később] Hans Richter néven vált ismertté a nemzetközi koncertéletben”).

Kezdetek

A „Kezdetek” fejezet 1853-tól a századfordulóig villantja fel a kiemelt eseményeket, amikor az elnökkarnagy pozíciót Erkel Ferenc (1853–71), Richter János (1871–75) és Erkel Sándor (1875–95/1900) töltötte be. Örvendetes, hogy Laskai Anna kellő súllyal szerepelteti a kötetben Erkel kivételes tehetségű fiát is, és hogy magyarázataival, a különféle alapszabályok bemutatásával felhívja a figyelmet a zenekar egyesületi jellegére. Ugyanis e szervezeti felépítés is hozzájárult az együttesnek a hazai zenekultúrában betöltött különleges szerepéhez, két évszázadnyi öntudatához és büszkeségéhez: a Bécsi Filharmonikusokhoz hasonlóan kezdetül csak az állami opera (a Nemzeti Színház, majd az Operaház) alkalmazottai lehetnek a zenekar tagjai, mégis önállóan működnek, mindenféle külső befolyást elutasítva.

A megfogalmazást néhol érdemes lenne tovább finomítani egy-egy szó megváltoztatásával vagy elhagyásával, hogy még inkább fény derüljön a társaság működésének egy-egy érdekes jellemzőjére. Az alábbi mondatban például nélkülözhetnénk a „kezdetektől” kifejezést: „A zenekarral Mahleren kívül már a kezdetektől fogva számos nemzetközi rangú [?] zeneszerző és vendégkarmester [...] is fellépett.” Ugyanez később a „Külföldi vendégkarmesterek” fejezetben is visszaköszön: „A Budapesti Filharmoniai Társaság Zenekarát a kezdetektől napjainkig számos külföldi vendégkarmester vezényelte.” A neves dirigensek névsora valóban impozáns, az első évtizedekben azonban szinte kizárólag az elnökkarnagyok vezették a Filharmoniai Társaságként szereplő zenekart (nem számítanak ide az állami munkahely vagy egy harmadik fél által szervezett, többnyire jótékony célú események, pestiesen szólva haknik). Tudomásom szerint 17 évnek kellett eltelnie ahhoz, hogy Erkel Ferenc másnak engedje át egy teljes hangverseny irányítását: az 1870. december 16-i Beethoven-ünnep alkalmával fellépő személy nem volt más, mint Liszt Ferenc. Az ezt megelőző néhány évben csupán Volkmann Róbert, Böhm Gusztáv, Orczy Bódog, Goldmark Károly és Liszt vezényelte egy-egy saját művét, illetve Knahl Antal Liszt egyik alkotását. Erkel szintén Liszt helyettesítette 1871. április 4-én, időszakának legutolsó, már nem a társaság égisze alatt zajló eseményén.

A szervezésben vállalkozóként is részt vevő Richter János ugyancsak nehezen adta ki a pálcát a kezéből, csupán Liszt Ferenc, Mihalovich Ödön és az első igazi „külföldi”, Anton Rubinstein számára tette lehetővé egy-egy saját darabja vezénylését. 1875 ősztől ezt a gyakorlatot folytatta Erkel Sándor is: az elkövetkező újabb 17 évből mindössze két hivatalos filharmoniai eseményt találtam, amelyek során végig másvalaki

állt a dobogón. A kivétel az 1876-ban és 1883-ban hazalátogató Richter Jánosnak köszönhető. Közben Karl Reinecke, Gustav Mahler és Saint-Saëns egyetlen, Goldmark három, Johannes Brahms pedig négy hangversenyen dirigálhatta saját kompozícióját, az elnökkarnagy azonban maga is mindig szerepelt mellettük (igazgatósága idején Mahler – a rendszeres és világszínvonalú operaelőadásokat nem számítva – néhány további alkalommal is állt a zenekar élén, de egyik sem volt bérletes vagy teljes estés „filharmoniai” hangverseny).

A valódi vendégkarmesterek időszaka Erkel Sándor hosszú és súlyos betegsége idején, 1892 őszén érkezett el. Ekkor jöttek a Laskai Anna által is említett külföldi nagyságok, Ferdinand Löwe, Felix Mottl, Siegfried Wagner, Hermann Levi és Richard Strauss, és folytathatnánk a sort olyan elismert nevekkel, mint Wilhelm Gericke, Eduard Colonne és Ernst Schuch, illetve a sokat szereplő két hazai csodakarmester, Nikisch Artúr és Richter János. 1897 márciusában Gustav Mahler is visszatért, hogy először és utoljára teljes filharmoniai hangversenyen dirigálja az általa is nagyra becsült zenekart.

Karmesterek a 20–21. században

A következő fél évszázad két karmester-főszereplője Kerner István (1900/04–1918/19) és Dohnányi Ernő (1919–44/60) volt. Kerner elődeihez hasonlóan szinte minden alkalommal maga vezényelt, Dohnányi viszont jóval gyakrabban osztotta meg másokkal a feladatot. A vendégek között volt Kerner István mellett Ábrányi Emil, Ferdinand Löwe, Bernhard Tittel, Hermann Abendroth, Erich Kleiber, Felix Weingartner, Franz Schalk, Hans Knappertsbusch, Fleischer Antal, Issay Dobrowen, Ernest Ansermet és Wilhelm Furtwängler. Dohnányi 1944 végén az emigrációt választotta, a muzikusok azonban továbbra is őt tekintették elnökkarnagyuknak, és amíg csak élt, nem voltak hajlandók új vezetőt választani (példaértékű kiállítás volt ez az 50-es években). Így tehát vendégkarmesternek számított a velük szereplő Sergio Failoni, Ferencsik János, Somogyi László, Komor Vilmos, Otto Klemperer, Carlo Zecchi, Francesco Molinari-Pradelli és számos más kitűnő dirigens, akik közül sokan csak egy-két alkalommal látogattak Budapestre.

Az Amerikában elhunyt Dohnányit Ferencsik János (1960–1967), Kórodi András (1967/76–86), Erich Bergel (1989–93), Rico Saccani (1997–2011), Győriványi Ráth György (2011–14) és Pinchas Steinberg (2014–17) követte a zenekar élén, miközben olyan legendás mesterek váltották őket, mint Lamberto Gardelli, Lorin Maazel, Paul Klecki, Charles Dutoit, Willi Boskowsky, Václav Neumann, Kirill Kondrasin és Kobayashi

Ken-Ichiro, a magyarok közül Oberfrank Géza, Erdélyi Miklós, Medveczky Ádám, Lukács Ervin, Kovács János vagy Joó Árpád. A fényes nevekhez pedig sikeres hangversenyek százai kapcsolódnak, mégpedig egyre nagyobb „versenyhelyzetben”, hiszen a sokáig egyeduralgoló együttes mellett egyre több kiváló hazai zenekar kezdte meg működését.

Otto Klemperer dedikált fényképe, 1948

A Kernertől Steinbergig tartó több mint száz év tevékenységéről a katalógusban „A 20. század első fele”, „Az 1945 utáni időszak” és „A zenekar napjainkban” című fejezetek számolnak be, és ugyanezt más nézőpontból egészíti ki a „Külföldi vendégkarmesterek”, „Az „Emléktár” kincseiből” és a „Külföldi turnék” szakasz.

A Filharmonikusok utazásai

A BFTZ alapításakor talán fel sem merült a muzikusok számára, hogy Budapesten kívül szerepeljenek, mivel helyben is óriási feladat várt rájuk: a semmiből kellett zenekari kultúrát teremteniük a fővárosban, példát mutatva az egész ország számára. Első utazásukra csak 53 év elteltével, 1906-ban került sor. Ekkor Nyíregyházára látogattak, majd 1910-ben a keszthelyi Goldmark-ünnepségeken, 1915-ben Bécsben és 1918-ban Berlinben szerepeltek. Az első turnékra a Dohnányi-érában, az 1920-as és 30-as években került sor. 1925-ben először az országot járták be (Szeged, Békéscsaba, Debrecen, Miskolc, Nyíregyháza, Nagykanizsa, Győr, Sopron), majd Brünn, Prága és Pozsony következett. Két évvel később hasonló megoldást választottak, mielőtt Frankfurtban adtak három hangversenyt. 1928-ban óriási körúttal ünnepelték a 75. jubileumot: beutazták Olaszországot, majd Párizst és Londont keresték fel, ahol lemezfelvételt is készítettek, visszafelé pedig a német városokat járták végig. Laskai Anna

számos dokumentummal (például a tagok számára kiosztott, részletes nyomtatott útiter, koncertmúsorok, újságvivágotok) illusztrálta az együttes diadalmenetét.

Az utazások a 30-as években néhány éves rendszerességgel tovább folytatódtak Ausztriába, Németországba és Olaszországba, majd a háborút követően csak 60-as évek végén indultak újra (másfél évtized során Románia, Spanyolország, Törökország, Mexikó és Japán következett, a századfordulón pedig további négy Japán turné). Mindezek azonban kivételnek, üdítő változatosságnak számítottak a rendszeres napi munka, az operaházi szolgálat és a fővárosi bérletes koncertek mellett.

Magyar művek a repertoárban

Laskai Anna a kiállításban és a katalógusban külön fejezetet szentelt a „Magyar zeneművek bemutatói”-nak, mivel a hazai alkotások előadása az együttes egyik legfontosabb missziója volt. A komponisták és a magyar zene lelkes hívei persze sosem lehettek elégedettek a műsor arányaival, a nemzetközi repertoár és azon belül a német szerzők túlsúlyával, és érveiket meghallgatva olykor nekik is igazat kell adnunk. A zenekart azonban nemcsak az elnökkarnagyok és a művészek irányították, hanem a bérletek és a jegyek vásárlásán keresztül a közönség is, amely elsősorban a világszerte kedvelt romantikusokat kívánta hallani. Sokáig ezért Beethoven, Mendelssohn, Wagner, Weber és Schumann volt a középpontban, a magyarokat Goldmark, Liszt és a nálunk letelepedett Volkmann képviselte. A műsor azonban folyamatosan gazdagodott, minden második-harmadik estén megszólalt valamilyen kisebb-nagyobb hazai kompozíció is (néhány példa az első fél évszázadból: Erkel Ferenc, Mosonyi Mihály, Adelburg Ágoston, Orczy Bódog, Böhm Gusztáv, Bertha Sándor, Mihalovich Ödön, Hubay Jenő, Major J. Gyula és Moór Emánuel).

Ahogy a műsorösszeállításban mindig meghatározó szempont a változatosság, úgy Laskai Anna is a sokszínű valóság bemutatására törekedett a kiállítási anyag válogatása során. Bartók, Kodály és Dohnányi mellett kiemelte Buttykay Ákos, Kósa György, Radnai Miklós, Siklós Albert, Weiner Leó és Zádor Jenő szerepét, a közelmúlt magyar bemutatói kapcsán Beischer-Matyó Tamás, Durkó Zsolt, Kovács Zoltán, Orbán György, Sárly László, és Vajda János műveinek elhangzását illusztrálta kotta, levél, plakát vagy műsorfüzet segítségével. Mindezek szemléletesen megmutatták, hogy annyi más területhez hasonlóan a Filharmonikusok a magyar zene népszerűsítésében is méltán lehetnek büszkéek a teljesítményükre, hiszen amit megtehettek, meg is tették működésük első 170 évében. ■